

Cumhuriyet'in İlanı

Cumhuriyet kavramı, dilimize Arapçadan girmiş olan cumhur kelimesinden doğmuş bir rejimin adıdır. Ansiklopedik anlamına göre, bir ülkenin rejiminin Cumhuriyet olabilmesi için, o ülkenin devlet başkanının seçimle işbaşına gelmesi yeterlidir. Modern anlamı ile demokrasinin en gelişmiş şekli olan Cumhuriyet, bir tarihi gelişmenin sonucudur.

Yunan ordusunun Anadolu'dan temizlenmesiyle, Kurtuluş Savaşı'nın silahlı mücadele kısmı sona ermiştir. Bundan sonraki mücadele Türk milletini, her alanda, gelişmiş milletlerin seviyesine ulaştırmaktı. Bu amaçla saltanatın kaldırılmasından sonra, sıra Cumhuriyet'in ilan edilmesine gelmişti. Mustafa Kemal, "Türk ulusunun yaratılışına ve karakterine en uygun olan yönetim, cumhuriyet yönetimidir." diyerek, Cumhuriyet'in ilanının Türk milleti için taşıdığı önemi belirlemiş oluyordu.

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla yeni bir Türk Devleti kurulmuştur. Millet egemenliğine dayanması ve demokratik bir yapıya sahip olması nedeniyle bu devletin isminin "Cumhuriyet" olması gerekiyordu.

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından, birinci TBMM, 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesine karar vererek dağılmıştır. Bu arada, Mustafa Kemal yeni Meclis açılışına yetiştirilmek üzere yeni bir anayasa tasarısı hazırlatmıştır. Bu tasarı hazırlanırken Mustafa Kemal zaman zaman toplantılara başkanlık etmiş ve yeni Türk Devleti'nin rejiminin belli olmamasının devlet idaresinde zaaf olduğu hissini vereceğini ve ilk fırsatta yeni rejimi ilan edip bu düşüncenin ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmiştir.

İkinci dönem TBMM'nin oluşturulmasını takiben artık, mevcut rejimin de bütün açıklığı ile adının konulması ve yeni devletin başkanının seçilmesi gerekiyordu. O güne kadar bu görev TBMM Başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa tarafından yürütülmüştür.

14 Ağustos 1923'te İcra Vekilleri Heyeti seçimleri yapılmış ve Fethi (Okyar) başkanlığında yeni kabine oluşturulmuştur. İkinci Meclis'in önemli bir kararı da yeni devletin başkentini belirlemek olmuştur. Ankara'nın TBMM'nin kurulduğu yer ve Millî Mücadele'nin merkezi olması nedeniyle, İsmet Paşa'nın Meclis'e sunduğu önerge, oy birliği ile kabul edilmiş ve 13 Ekim 1923'te Ankara yeni Türk Devleti'nin başkenti ve hükûmet merkezi olmuştur. Lozan Antlaşması'nın imzalanması ve Ankara'nın başkent olmasıyla çok önemli bir siyasal gelişmelerin olacağı mesajı verilmiştir.

İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Ali Fethi Bey ve diğer vekillerin Çankaya'da Mustafa Kemal Paşa başkanlığında yaptıkları toplantı sonucu 27 Ekim 1923'te istifa etmeleri üzerine başlayan hükûmet bunalımı, Meclis'in çalışmalarını oldukça zorlaştırmıştır. Güçler birliği ilkesinin en katı şekli olan Meclis Hükûmeti Sistemine göre yapılan seçimlerde bakanlar kurulunun oluşturulamaması, bu sistemin artık iyi işlemediğini göstermiş ve kabine sistemine geçilmesini zorunlu kılmıştır. Kabine sistemine geçiş için ise Cumhuriyet'in ilanı ve bu ilanla birlikte Cumhurbaşkanı'nın seçilmesi gerekli görülmüştür. Mustafa Kemal Paşa, bütün bu gelişmeler üzerine Cumhuriyet'in ilan edilmesine karar vererek, 28 Ekim akşamı, İsmet (İnönü) Paşa, Fethi (Okyar) Bey, Kâzım (Özalp)

Paşa, Kemalettin Sami Paşa, Halit Paşa, Rize Milletvekili Fuat (Bulca) Bey ile Afyonkarahisar Milletvekili Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'i Çankaya'ya davet etmiştir. Toplantıda "Yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz." diyerek görüşlerini açıklayan Mustafa Kemal Paşa'nın bu düşüncesi, orada bulunanlarca da olumlu karşılanmış ve hemen izlenecek yolun saptanmasına girişilmiştir. Konuklar ayrıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa bu amaçla Anayasa'da yapılması gereken değişikliğe ilişkin bir yasa tasarısı hazırlamışlardır. 29 Ekim günü önce Halk Fırkası Meclis Grubunda, ardından da TBMM'de kabul edilen tasarıya göre yürürlükte olan 1921 Anayasası'nın birinci maddesinin sonuna "Türkiye Devleti'nin hükûmet şekli cumhuriyettir." ifadesi eklenmiştir. Akşam saat 20:30'da ilan edilen Cumhuriyet'in ardından yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde, Mustafa Kemal Paşa Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanı, Millî Mücadele'nin askerî ve siyasi alanlardaki zaferi ve demokratik ilkelere göre kurulan yeni devletin bu yöne doğru gelişmesi ve dünyada egemen olmaya başlayan yeni bir anlayışın (demokratik yönetim) yerleşmesinin kaçınılmaz sonucuydu.

Ayrıca, XX. yüzyılda bir milletin kaderinin kişilere ya da hanedanlara bağlı olması anlayışı, çağdaş devlet ve demokrasi prensibi açısından anlamını yitirmişti. Diğer dünya devletleri de tek bir kişinin veya zümrenin yönetiminden kurtulma mücadelesi vermeye başlamışlardı. Mutlak ve genellikle ilahî kaynaklı oldukları için sorgulanamaz ve eleştirilemez diye nitelenen yönetimlerin, halk hareketleriyle yıkılması ve güçlerinin kaynağını onları iktidar yapan halk desteğinden alan demokratik rejimlere yerlerini bırakmaları kaçınılmaz bir süreçti. Bu çerçevede, kurulan yeni Türk Devleti de 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla bu yolu seçmişti.

Sonuçta Cumhuriyet'in kurulmasıyla halk idaresi gerçekleşmiş, millet bir kişiye "tebaa" olmaktan kurtulmuş ve kendini idare edecekleri seçen vatandaş statüsüne kavuşmuştur.